

НАРОДНЫ НОВИНКЫ

р. XVIII
ч. 25 – 28

КУЛЬТУРНО-СПОЛОЧЕНЬСКИЙ ТЫЖДЕННИК РУСИНІВ СР

9. юла 2008
ціна 6,- Ск

• Містна організація Русинської оброди у Пряшові ініціювала на новозникнутому Інституті русинського языка і культуры Пряшівської універзити у Пряшові 18. юна 2008 року стрічу односно можности зачатя навчання русинського языка на ОШ в Пряшові. На фото участници стрічі: (зліва) Инж. Соня Бошелова, проф. Пед. Осиф Сіпка, Пед., Мгр. Алена Быхова, академик Павел Роберт Магочій, Пед. Анна Плішкова, Пед., Мгр. Петро Крайняк, Сілія Лисінова і Федор Віцо. Фотки: А. З.

Найде ся у Пряшові шість русинських родин?!

Такий вопрос, правда, з наднесеном давков скептицизму, ся повторяв на стрітноту, котре ініціювала Містна організація Русинської оброди у Пряшові на новозникнутому Інституті русинського языка і культуры Пряшівської універзити у Пряшові 18. юна 2008 року. Главнов думков акції было анализованя і важне задуманя ся над фактом, же в Пряшові ся русинство шырить многыма токами і мать многы формы, но хубеє ту тоту найглавніше, што дає предпклад, жебы Русины як народность на Словенську і в самім Пряшові пережыли – а то є пестованя народной свідомости у молодой генерації.

Парадоксним є факт, же праві в Пряшові, де є найвекша концентрація русинської інтелигенції в рамках северовыходного Словенська (холом активіты, котры ту Русины розвивають, зареґістровали многы Пряшівчане), не нашло ся шість (!) русинських родин, котры бы проявили интерес о то, жебы їх потомство в школі, в рамках нормального навчального процесу, спознавало язык і історію своїх предків, жебы в них была плекана любов к своей народности. Самособов, таких молодых русинських родин зо школоповинными дітми є в Пряшові наісто веце як шість, но в рамках будь-котрой ОШ стачіть, жебы о русинський язык і культуру проявило интерес шестеро школярів і може vznikнути група (може быти докінця створена з розлічных клас) на выучованя русинського языка і культуры, а то в дотациї едной годины до тыждня – подля желаня і интересу родічів.

Є то досправды парадокс, бо в краю, де є найвысша незаместность, докінця і в школстві, не сьме здатны мы Русины самы собі помочі. Ту предці ся нукать і шанса про учителя, котрый бы був здатный учіти тот предмет може нелем на едній школі, але, подля интересу, і на пару школах у Пряшові.

З таким заміром Інститут русинського языка і культуры ПУ ослонив писомно девять ОШ у Пряшові і членове Містной організації РО приобіцали в тім ділі розвинути особны контакты з даныма школами, жебы просондовати конкретны можности в каждї з них.

Віриме, же вдяка споминаным контактам з дирекціями школ наступного школьного року будеме мати холом змаповану ситуацію і вытіпованы бодай лем дві-три школы, в котрых бы така можность выучованя русинського языка і культуры могла ся стати реалностев. Віриме тыж, же МО РО в Пряшові буде в тім ділі напмочі, так як то єй членове приобіцали на нашій сполочній стрічі, бо найліпше про родічів і школярів все є лем особный контакт з людми, котры їм штось хотять понукнути, а самособов, контакт не одноразовый, але потрібных є дакілко презентації і діалогів о тім, што ся будуть їх діти учіти і яким способом. А кідь така комунікація міджі родічями, дітми, русинськыма активістами і Інститутом русинського языка і культуры ПУ як одборным гарантом предмету vznikне, тогды можеме повісти, же сьме зробили першыи крок в пробуджіню охоты родічів комуніковати на тему народностной приналежности і єй пестованя у свого потомства.

Наісто то буде про русинських активістів ефектніше выужытый час, як стрітнута на фестивалі русинського фольклору, котрый ся пестує уж традично і без того, жебы хтось мусив якось шпеціално Русинів до такой сорты шырїня ідентіты активізовати.

ПгДр. Кветослава КОПОРОВА,
Институт русинського языка і культуры ПУ

Институт русинського языка і культуры ПУ має першу директорку

В Народных новинках (ч. 9 – 12/2008) уж сьме інформовали, же Академічний сенат Пряшівської універзити в Пряшові як найвысший самосправный орган той інституції на своїм засіданю 12. фебруара 2008 проїднав і прияв дакілко пропозиції на іновацию внуторных предписів і організачных змін на ПУ, котры предложыв ректор проф. РНДр. Рене Матлович, ПгД. Із вшыткых змін, схвалених Академічным сенатом ПУ, найвызначнішыма з нашого погляду суть організачны зміны, внаслідку яких по трансформації дотеперішнього Інституту регіональных і народностных штудій Пряшівської універзити (ІРНШ ПУ) vznikли два самостатны субекты. Першым є Высшумный центр ПУ а другим – Інститут русинського языка і культуры ПУ (ІРЯК ПУ), який vznikнув на базі дотеперішнього Одділіня русинського языка і культуры ІРНШ ПУ. Од 1. марца 2008 аж до реалізації конкурзу на місце директора директорков Інституту русинського языка і культуры ПУ была повірена Анна Плішкова, дотеперішня ведуча Одділіня русинського языка і культуры ІРНШ ПУ.

Авізованный конкурз на місце директора Інституту русинського языка і культуры ПУ Пряшівска універзита реалізовала 11. юна 2008. 12. юна 2008 ректор ПУ установив за директорку інституту ПгДр. Анну Плішкову, ПгД.

Интересна стріча русинської молодежи

28. юна 2008 року високо в Карпатах, на горі Кременець (1 221 м над морем), під покровительством Світовой рады Русинів одбыла ся інтеррегіонална русинська молодежна акція **Карпатыськы Русины – єден неділимый народ!** Ту, на самім верху, де ся сходять границі історичных карпаторусинських регіонів – Пряшівської Руси, Лемковины і Підкарпательской Руси, а днесь ся стыкають державны границі Словакії, Польщі і України, стрітили ся активісты обществених організаций, студенты, абсолвенты і школярі русинських недільных школ, а то веце ги штиридцять людей, котры пришли з Ужгороду, Мукачова, Іршавы, Воловця, В. Березного, Пряшова, Снины, Свідника, Міджілаборець, Братілавы, спід Кракова і других сел і варошів, де жыють Русины. Молоджава ішла горі на Кременець під русинськыма заставами трема путями – із Словакії, Польщі і України. Выступ був доста тяжкый, бо треба было іти горі пішо коло 12 – 18 км.

На горі наша молодеж, а ведно з нима і участници старшой генерації, собі одпочінули, а потім – перед многыма туристами із Чех, Швеції, Польщі, Словакії і др. держав – дали імпровізованный концерт, почас котрого читали стихи русинських поетів, співали народны співанкы. На горі мож было видіти і лавреата міджінародной Премії Александра Духновича за русинську літературу, поета **Штефана Сухого**, выдавателя русинських книжок **Валерія Падыка**, новинарку **Сілію Лисінову**, активісту русинського руху в Словакії **Петра Крайняка**, мол., співака **Івана Крафчика**, професора **Осифа Сіпка** з Пряшівської універзити і др.

Делеґация із Словакії сімболічно передала Русинам Підкарпата заставу Европской унії.

Почас акції молоды люде взяли ся за руки, жебы сімболізовати, же Русины суть єден народ. Участници молодежной акції на горі прияли **Кременецьке выголошіня**, в яким задекларовали свое виджіня новых реалій Европы. Окрем іншого, выголосили: **„Мы – молоды Русины, Руснакы, Лемкы, вітаме ідею вступу молодых центральноевропских держав до Европской унії, котра узнавать русинську народность. Обертаме ся на владу України, жебы узнала в своей державі народность „Русин“. Бо лем така Україна, яка узнас права міноритных народів, може ся стати повноправным членом Европской унії. Обертаме ся і на Европску унію, жебы зробила вшытко можливе, абы шенґенська границя ся не стала в історії Европы новым „берлінським муром“! Мы, молоды карпатыськы Русины, хопили сьме ся за руки, жебы сьме демонштровали свое право стрічати ся, мати сполочны акції, навщівляти єден другого, бо мы – єден неділимый народ!“**

Прес-центр ужгородського Общества А. Духновича

Карпатыськы Русины – єден неділимый народ!

(Выголошіня участників першой інтеррегіональной стрічі русинської молодежи на горі Кременець 28. юна 2008 року.)

Карпатыськы Русины – реалность сучасной Европы. Мы – жывыи народ. Мы жыєме на своей земли – на земли наших предків. Мы (Русины, Руснакы, Лемкы) – родны братя і сестры, хоць штатны границі, як по жывім тілі, фалатують на части наш народ, нашу історію і нашу общу судьбу. Веце раз за послідніх сто років мы пережыли траґічны моменты карпаторусинської історії – геополітичні зміны почас першой світовой войны, выселіня нашего народа до чужого краю почас варварьской операції „Вісла“, советьску тоталіту, котра хотіла зліквітовати нашу народность і заказала голосити ся за Русина. Мы пережыли „берлінськы муры“, котры ізолювали Підкарпатыську Русь (Закарпатыську область) од других русинських теріторій, і котры ізолювали вшыткых карпатыськых Русинів у так называнім „соціалістичнім лаґрі“ од реалій европского контіненту, хоць од віків мы все были частев Европы і ту сьме надале – жыєме в єй географічнім центрі.

Мы жыєме в часах новых геополітичных змін, краху тоталіты, възроджіня незалежных держав, формованя Европской унії і єй росшырєваня. Карпатыськы Русины Польщі, Словакії, Румунії, Мадяріцины суть узаны як народ, они суть повноправныма обчанами Европской унії. Наспак, підкарпатыськы Русины в Україні, котра не є членом Европской унії, уж 17 років оставають у тій державі неузнаны як народ. А нова шенґенська границя, як то уж было в карпаторусинській історії, назад фалатус, розділює єден народ на части. Мы, русинська молодеж, зышли сьме ся на горі Кременець, де ся сходять границі історичных карпаторусинських земель – Пряшівської Руси, Лемковины і Підкарпатыської Руси (державны границі суверенных штатів Словакії, Польщі і України), жебы сьме задекларовати свое виджіня реалій Европы і свое природне право жыти в новій Европі як єден неділимый народ. Мы – молоды Русины, Руснакы, Лемкы, вітаме ідею вступу молодых центральноевропских держав до Европской унії, котра узнавать русинську народность. Обертаме ся на владу України, жебы узнала в своей державі народность „Русин“. Бо лем такую Україну, де ся узнавають права міноритных народів, мож буде тримати за повноправного члена Европской унії. Мы ся обертаме на Европску унію, жебы зробила вшытко можливе, абы шенґенська границя ся не стала в історії Европы новым „берлінським муром“! Мы, молоды карпатыськы Русины, хопили сьме ся за руки, жебы сьме декларовали свое право стрічати ся, мати сполочны акції, навщівляти єден другого, бо мы – єден неділимый народ!“

г. Кременець, 28. юна 2008 р.

• Участници першой інтеррегіональной стрічі русинської молодежи на горі Кременець під назвов „Русины – єден неділимый народ!“ на стыку границь трех штатів – Словенська, України і Польска.

Русини ся змобілізували і списали петицію

Ступінь демократії ся дасть міряти россягом прав, котры дасть майорітне жытельство меншыні. Чім є россяг прав меншый, тым веде можемо похыбовати о зрілости сістемы, але і майоріты. Кідь на Словенську спомянеме термін „меншына“, многы за ним видять Мадярів жыючих на Словенську або людей, котры суть інакшою сексуальною орьєнтаціей. Факт, же на Словенську суть і други меншыны, нападе малокого. Таков ненападнов, але і невеликов меншынов суть і Русины. О їх проблемах, трапі ці старунках знать лем мало-хто.

Зато є позітивным факт, же самы Русины ся зачали мобілізувати і вирішыли о своїх проблемах бісидовати наголос. Прикладом є **петиція** (ниже публикуеме цілий текст петиції в оригіналі), котру перевезяли на Уряді влады СР. Ёй ініціаторы жадають забезпечити ліпше покрьята русиньского регіону сігналом русиньского высылання Словенського розгласу, але тыж зряджіння екстерного штудія в Пряшові і зліпшіна часовой структуры высылання. Під петицію з девятьма пунктами ся підписало 3 406 жытелів нелем русиньской, але і словенської народности. Видно, же і Словаки суть чутливы к потребам меншынових груп, котры жыють в їх сусідстві.

Русиньске высылання не мож добрі слухати од тогды, як був одпоєный высылач Стацін. Тото запричінило, же русиньске высылання слухачі з регіонів Стара Любовня і Снина не можуть собі на своїх радях наладити. „Не маме з того ніч, хоць бы саме мали не знаме кілько годин высылання, што з того, кідь го не чуеме,“ выголосив еден з організаторів петиції,

Федор Віцо з Пряшова. Обсяг высылання, з котрого велику часть творають главно справи переложены до русиньского языка, справи о тім, яка буде хвіля, і тото вшытко доповнєване музиков, радше ани не коментовав. Подля нєго то вызерать так, як кідь ся вертали часы 50-тых років минулого стороча, кідь ліквідовали грекокатолицьку церьков і Русинів на Словенську.

Русинам вадить і час, в якім ся высылають в їх языку. Люде, котры ходять до работы, але ани школьска молодеж не можуть релакці слухати, бо ся высылають од восьмой до десятой години дообіда. Прото Русины жадають, жебы высылання в русиньскім языку было пересунуте – так як перед тым – на пообідній час, кідь люде приходять з работы. Віцо тыж упозорнив, же по скінчіню русиньского высылання наслідє цілоденне высылання в мадярськім языку, котрому на северovýchоді републіки ніхто не розумить. Наперек тому го мусять слухати, бо інакшу станцію на своїх радях не налаждать. Русины прото жадають замінити мадярське высылання высыланєм Радія Регіна, як то было в минулости.

Русинів жыє на Словенську досправды мало. Лем дакілько десятков тисяч. Нігда ся ім не подарить дістати свого представителя до парламенту, лем кідь на кандидатках словенських політичных партій. То значить, же не суть в кондіції самы обгаєвати свої права на словенській політичній сцені. Зато бы было добрі, абы ім позорность приділяли політиці і штатны органы. Тадь і Русины збогачують наш „славянський дім“.

Мгр. Петро КРАЙНЯК
EURO-DOMINO.sk – sloboda názoru

МОНИТОР

• Перед вернісажов 2. юла 2008 у просторах Дому народностных меншын у Празі треба было выставку під назвов **Мы, РУСИНЫ** найшталовати, таже каждая рука была добра: (зліва) директоркы Музею русиньской культуры у Пряшові О. Глосіковой ці члена выборы МО РОС у Пряшові П. Крайняка мол. А кідь вшытко было приправлене, так могло зачати святочне отворіня выставки, котре збогачили члены коллективу Лімбора а своїма приговорами председы МО РОС у Пряшові Ф. Віцо і О. Глосікова.

Презентація Русинів Словенська у Празі

Містна організація Русиньской оброды в Пряшові у сполупраці із Музеєм русиньской культуры у Пряшові суть главными організаторами выставки під назвов **Мы, РУСИНЫ**, котрой вернісаж была 2. юла 2008 у просторах Дому народностных меншын у Празі.

Часть выставки творить і **умельцька творчость русиньского карикатуристы** і председы спомянутой організації – **Федора Віца**. На святочнім отворіню выставки выступили члены фольклорного коллективу **Лімбора**, котры зробили святочну атмосферу.

Треба припомняти, же Русины жыючі в Чеській републіці заложыли іщі в році 1990 свою організацію під назвов Общество приятелів Підкарпатської Руси (Společnost přátel Podkarpatské Rusi) а в році 2001 був у Празі 6. Світовый конгрес Русинів. Є добрі, же тота організація є і надале активнов і же мать добры условия на свое діятельство, а то в новім Домі народностных меншын у Празі, зато мож было зорганізувати і тоту акцію.

Еден із організаторів выставки – **Петро Крайняк, мол.** ся высловив так: „Акція мать за ціль представити празькій публиці едну з народностных меншын, члены котрой жыють і у мультикультурній Празі, представити історію і культуру русиньского народа, котрый є близкий чеському народу і який був в роках 1918 – 1939 у бывшій Підкарпатській Руси територіально звязаный із тогдышнім Чеськословенськом. Русины у Празі ся снажать утримовати свою народну ідентичность а проявляють інтерес і о народностну роботу Русинів у Словакі.“

Віриме, же тота выставка, отворіня котрой ся могло зреалізувати за помочи добродителів – Русина, **Др. Мірослава Смоляка** з Праги, **Др. Віліама Павлінія** і **Міста Пряшова**, котре кандідує на *Європске головне місто культуры 2013*, буде добрым збогачінєм культурного жывота у Празі і многым принесє новы знаня о Русинах. Выставку мож попозерати до **17. юла 2008**.

Др. Петро КРАЙНЯК, фоткы С. Лисіновой

PETÍCIA OBČANOV,

poslucháčov rusínskeho vysielania, na podporu našich požiadaviek v záujme celkového skvalitnenia rusínskeho vysielania v rámci NEV Slovenského rozhlasu, а то в структурі vysielania, jeho obsahovej náplne а tiež spôsobu šírenia vysielania prostredníctvom rozhlasových vln. Petícia sa organizuje на základe zákona NR SR č. 242 з 1. júla 1998, ktorým sa mení а doplňa zákon č. 85/1990 о petičnom práve.

Zloženie petičného výboru: predseda: **Fedor Vico**, výtvarník, publicista, Weberova 2, 080 01 Prešov, členovia: **Alexander Zozulák**, šéfredaktor rusínских periodických а neperiodických vydaní, Prešov, **Peter Krajňák ml.**, učiteľ, Prešov. Petícia začala дна **15. novembra 2007**.

Touto petíciou požadujeme: 1. Pri tvorbe štruktúry vysielania а skladby programu konzultovať s kompetentnými predstaviteľmi Rusínov а akceptovať ich požiadavku на miesto в Rozhlasovej rade. 2. Časovú štruktúru rusínskeho vysielania počas víkendov upraviť tak, aby sa toto vysielanie prihováralo svojim poslucháčom pravidelne, а nie každý druhý týždeň, ako je tomu teraz. 3. Časy doobedňajších vysielaní в týždni nahradit' vhodnejšími в podvečerných termínoch. 4. Zabezpečiť počúvanie rusínskeho vysielania на danom teritóriu, kde во veľkej miere žijú Rusini, preto je tu potrebné čas vysielania pre maďarských poslucháčov nahradit' vysielaním Rádia Regina. 5. V rámci NEV určiť vedúceho rusínskeho tímu, ktorý by zodpovedal за obsah а dodržiavanie normy rusínskeho spisovného jazyka в napojení на kompetentné rusínske inštitúcie. 6. Posilniť rusínsky tím о ďalších (aj о vysunutých) redaktorov. 7. Konečne zriadiť samostatnú rusínsku reláciu pre jubilantov с rusínским moderátorom. 8. На základe už predložených návrhov vedúcej NEV в Košiciach skvalitniť obsahovú náplň rusínskeho vysielania, najmä využívaním živej publicistiky. 9. Opätovne premiestniť rusínske vysielanie до Prešova ako prirodzeného kultúrneho centra Rusínov.

Русиньськым розгласовым высыланєм ся занимала Рада влады СР про народности

30. юна 2008 было в будові Уряду влады Словенської републіки засіданя Рады влады СР про народности меншыны і етнічны группы. Русинів у тій раді регуларно заступать **Іван Бандуріч** із Бардеєва, але теперь были на засіданя позваны і **представители петиционного выбора**, котры 13. мая 2008 передали належному одділіню Уряду влады СР **ПЕТИЦИЮ ОБЧАНІВ**, слухачів русиньского высылання Словенського розгласу (СРО). Із позваных членів петиционного выбора (Федор Віцо, Александр Зозуляк, Петро Крайняк, мол.) особно був на засіданю ёго председа **Федор Віцо**. З далшых заинтересованых (Словенський розглас, Розгласова рада) був притомный програмовый директор СРО **Любош Махай** і представитель Розгласовой рады, але пані **Яна Патаракова**, котра є ведучов Народностно-етнічного высылання СРО в Кошіцах, де ся русиньске высылання приправує і одкы ся высылають, ся прийти не наагала.

А так мав головне слово програмовый директор, пан Махай, котрый обгаєвав дашто, што ся обгаїти не дасть. Значить то, же **русиньске розгласове высылання у многых русиньских селах северovýchодного Словенська не чути, бо не є там розгласовый сігнал!** Ёго аргумент о вирішіню даного проблему формов дигітального высылання назвав представитель Розгласовой рады за некомпетентный і ціничный.

Тот проблем ся обявив і в 9-пунктовій петиції, значить в часі (петиціна акція зачала уж **15. новембра 2007**), кідь він іщі не був таким выпуклым і, наприклад, тыж іщі не був ліквідований высылач у Стаціні. Петиція была заміряна на претензіі што до обсягу і цілковой структуры высылання, а тыж на то, жебы русиньске розгласове высылання назад было перестіговане до Пряшова. Програмовый директор в основі на пункты петиції ани не одповідав або одповідав неясно, неконкретно і здать ся, же і без знаня проблему. Председа пети-

ционного выбора **Федор Віцо** зато у своїм выступлїню сконкретізовав **пожадавкы і конштатовав, же покы ся не сповнять тоты основны** (пункт петиції ч. 1: При створєваню высылання і зложіню програму конзултувати з компетентными представителями Русинів і акцептовати їх пожадавкы на членство в Розгласовой раді), діло ся не погне з місця а скаргы будуть приходити перманентно. У звязі зо шырїнем высылання і зо скаргов старостів 29 сел северovýchодного Словенська Федор Віцо докінця упозорнив, же **кідь ся проблем не буде рішати, сам петиційный выбор і компететны русиньскы організації вызвуть через споминаных (але і далшых) старостів слухачів розгласу, жебы не платили концесіонарськы поплаткы, што бы была форма обчаньской непослушности**. Бо є знаме, же закон о концесіонарських поплатках є в роспорі зо ставом высылання і главно з ёго шырїнем к слухачови, і кідь тот є одберателєм електричної енергії.

Говорило ся і о народностнім (в тім ціслі і русиньскім) высыланю в Словенській телевизії (СТВ), а то в притомности председы Рады СТВ **Б. Бобоцкого** і **Любы Колёвой** із СТВ в Кошіцах, котра є ведучов Редакції народностного высылання СТВ. Ту є ситуація ліпша, але далека не ідеална.

Не могли сьме увести офіціалне заключіння зо спомянутого засіданя Рады влады СР про народности, затоме го будеме знати аж по підписаню узнесіня председом рады Душаном Чапловичом, підпредседом влады СР, як нам было повіджено зо Секції про людськы права і народности меншыны Уряду влады СР 7. юла 2008, в день завершенія того цісла новинок. В наступнім ціслі але принесемо офіціалну позицію Рады влады СР про народности меншыны односно русиньского розгласового высылання.

-фв-

Ціна А. Павловича за рік 2007 – Мірославі Лацовій-Губцей

У Клубі словенських писателів у Братіславі 19. юна 2008 передавали ся літературны ціны і премії за рік 2007, котры уділює Літературный фонд – выбор Секції про первістну літературу – за найліпшы творы в минулім році. Ціну Александра Павловича за первістный твір у русиньскім языку здобыла **Мірослава Лацова-Губцей** за зборник поезії **Авера** (Братіслава: Сполук русиньских писателів Словенська, 2006). В рамках той ціны ся уділює і премія, котру здобыв **Миколай Ксеня** за переклады із словенського до русиньского языка баєк із зборника **Байкы** (Братіслава: Сполук русиньских писателів Словенська, 2005).

М. Лацова-Губцей уведжену ціну здобыла за зборник модерной поезії з продуманов композицій віршів респ. їх ціклів, котрый є прикладом взаочної єдности обсягу вірша і ёго формы. З погляду поетичного майстротства авторка успішно нараблять із словом і ёго скрытыма виразами. З формального боку поужывать технику вольного вірша попереткаваного римованыма всуками, котры якбы пригамовлєвали ёго динаміку, але єдночасно го поетично збогачують і здоконалюють. Світ чутя і порывы душы молодой жены, яка жыє в добі повній роспорів, нашли в авторці доброго інтерпрета, котрый все глядять правду о жывоті і о своїм місцю в нім.

- ЛФ -

Вышла книжка о Алексови Бокшаёви

Томаш ПІЛАТ: **Алекса Бокшай – Дженгылмен травників і школьских клас**

Алекса Бокшай – шпортовець русиньского коріня, пережыв вєкшыну свого жывота в Празі і выразно ся записав до шпортового руху Чеськословенська. В 1936 році поміг підкарпаторусиньскому клубу ШК РУСЬ Ужгород к поступу до 1. лігы, в 1938 році був еден із стовпів славной перемоги ШК Славії Прага в Середнёевропскім погарі. Славія была кінецьм тридцятых років на верьху, але, на жаль, смутны політичны події, котры наслідова-ли, одсунули карьеру фотбалісты Бокшай і шпорт вообщє на задній план. З триумфу Середнёевропского погара ся жыло іщі довго а з гордостєв ся о тім говорить дондєсь.

Коло фотбалу був жывот А. Бокшай зьєдиненый з учительсков професією. Выштудовав учительський інштїтут в Ужгороді, 10 років учів на Підкарпатській Руси а од 1937 року в Празі 6. Многo з ёго учеників о нім говорить в суперлативах. Може, дякуючі і „бокшаєвській выбаві“ ся они дістали на высокы професіоналны або сполоченьскы посты (Петр Пітгарт, Петр Пільга, Ян Ціміцький і ін.). „Може раз буде слово бокшай (з малым б) сінонімом вели-

кого учителя,“ говорить еден з ёго учнів, розгласовый публициста Карел Тейкал.

Книжку **Томаша Пілата Алекса Бокшай – Дженгылмен травників і школьских клас (Alexa Bokšay – Gentleman trávniků а školních tříd)**, котра до значной міры выходить з автентичных розговорів, які з Бокшаєм веде автор, де ся залучили і ёго приятелі, знамы, бывшы учні, колегове і люде з ёго околиці, выдала Сполочность приятелів Підкарпатської Руси в едіції Чеська експедиція. Публикація, яка має 146 сторінок тексту з понад 30 фотографіями, ся продавать в дакотрых книжковых skleпах в центрі Праги за 150 Кч, наприклад в Academii на улїці На Флоренці 3, коло Масарікового штаціону. Книжку продає интернетовый sklep KOS-MAS (www.kosmas.cz) або мож і купити на адресі: Іржі Гавел, Ростіславава 11, 140 00 Прага 4, Чеська републіка.

Презентація книжкы ся одбыла в рамках святочного отворіня нового „фаншопу“ Славії Прага на северній страні нового штадіону в Едені (Выршовіце) перед готелом Іріс 24. юна 2008 року.

(мм)

поздравління русинів на 2008 рік

число 2

Штефан СУХЫЙ

Великы отрошынкы з кешені революціонера (Памятєпис герця Николая Ляша)

Час є категорію космічною, бо є неосяжний а тым ай максімадно наповнений. Але екзистує ай тот дрібный час, чоловічеський, яким ся міряють успіхы, щастя, добры рокы і глухы місця нашого жывота. У мірці весмірній є то отрошынка. А прецінь ай наперек максімогутности часовой плазмы має чоловік єдну зброю, котра часовой ерозії ся не піддавать. А тым елементом є крєккє слово людського роду, но мусить быти словом мудрым ай спомічним. **Зато сьме вирішили із Миколаєм Ляшом, же єго часову отрошынку законсервуєме до слова, яке бы од памятки на чоловіка одбивало ніщывы цунами часу.**

Миколай Ляш три десятироча і із звышком пару років учинковав на сцені *Українського народного театру у Пряшіві* (теперь Театер Александра Духновича), быв неоддумным протагоністом радіовой гуморістичной релациї *Бісіда кумів* (кум Дыня) а наконець почас „ніжной“ революції 1989 року быв главным речником пряшівського *Общаньского форуму* (пізніше ВРН – *Верейность проти насилству*).

Повісте собі, кілько таких было, та ай без них бы ся то перебыло. Але так ся бісидує лем по фунусі. У рішительных етапах історії частка „бы“ ся просто не ужывать. Масы неодкладно жадають зміны а выбраны єднотливіці мусять думати над тым, як їх досягнути.

Час є ненажерлива паскуда, том нїт коли перед ним вываряти ся, бо каждый од того очековав лем а лем трагічний кєнець. Также...

Але Мікі, як звали Миколая Ляша близкы люде, не хоче зачинати нашу бісиду революційными діями в роках 1989 – 1990. Гварить, же вшытко тото му припоминає смрід із нечищеного хліва.

– *Вшыткы ты поважують за особу революції чїсло єден а знають о тобі нелем Пряшівчане, але ай цілорепублікова політична сметанка.*

– *Но праві єсь ты, Штефо, нехотячі выстигнув. А знаш, хто творить словыны тото сметанку? Та бывшы комуністичны карьерісты, ештебаці і їх сполуробітници, просто гаязь вшеліякой файты, котра собі хоче набити кешені легкыма пінязми а позад того ухылити ся до своїх палаців, збудованых за краджены пінязі. Політика, брате, то сторакє свинство. Думаєш, же чом єм наконець од політики одышов? Не міг єм ся просто призерати, як тоты говєда, такзваны революціонарі, ламлють конарі правды на стромі демокрації, котрый сьме так гірко садили у споминаных роках.*

– *Так чім бы-сь хотїв зачати?*

– *Шістдесятыма роками. Театром, де-м слознав чудотворного чоловіка Мітія Ладжіньского.*

– *А о політиці коли будеме гварти?*

– *Як ся верну з операції серця.*

– *Так гварь, Мікі, подля своєї мысли, одвивай нитку з клубяты жывота...*

А бесконечну нитку пригод знав Миколай одвивати о зайчакх із єго колегом з театру Миколаєм Ладжіньским. Пряшівску сцену мусив охабити кінцем шістдесятых років про алкоголь. А праві тогды у Братіславі зачїнав дньєс уже режисер європейского і світового формату Юрай Якубіско. І праві він наперек дисциплінарным пакостям обсаджовав Ладжіньского до главных ролей у своїх першых філмах. Памятаєте на *Хрїстовы рокы* або на філм *Дезертеры, птачкєвє і блазны?* Мікі Ладжіньский в них ексцеловав. Ай наперек своєї розколысаности носив в собі не то джентльменського, але аж шляхтичного духа. Гавалірі і донкіхот зліплєный доведна, но передовшыткым добряк, котрый ай хвільковым знамым, не то камаратям дасть із себе послїдно кошулю.

Кідь говоримє о Ладжіньским, все ся нам до мысли пхає тото „ай наперек“. Ай наперек жывотым похыбеностям, Мікі Ладжіньский был в очах колегів чоловічиским із великим „Ч“.

Ляш ся рєгоче, потім зважніє а позад того зась ся сміє аж до слыз у очах. Споминаня ся може започати.

– *У 1976 році, кідь ся у Братіславі славило шістдесятьроча заснованя Словєньского радїа, каждая радїостанїця ся презентовала найліпшє релациїв а пряшівське радїо послало до сутяжи релацию „куміє“. Пришов благої памяти Миколай Симко, пришов я, Маша Корбова тай режисерка Кремлова. Прилетїли сьме літадлом, спали у Карылтонї, вшыткы ся о нас старали аж пребарз.*

У великій салї братіславської Рєдутьї ся одбывала презентація єднотливых програмів. У рушній атмосферї славности і працюєного розположеня участникїе зазвучїть крыластый голос Мітія Ладжіньского:

– *Приятелї мої, вітайте! Пряшїв є Пряшїв!*

Стискать вшыткым руки а Ляшови, як оберкамаратови, вытяг із властной кешені памятку плакету к 30-м роковинам Словєньского народногò повстаня і чомська му і суне до рук, як нехочяку цїнность.

Ляш на то:

– *Кідь так, та ты позыває до денного бару.*

– *А можу зазвати ай кочку?*

А пють столічну, не хоцьшто!

Мітє, як усе і всягды, хоче быти у центрї позорности:

– *Вас буду потребовати до філму. Сьте абсолютно тот тіп, який уж дость доведо глядам, – обертать ся на барманку.*

– *Досправды?*

– *Кілько років мате, є доволінїєм.*

– *Деацїятьштири.*

– *Браво!*

– *А што буду грати?*

Мітє ся задумать і высукать із себе роль, по котрій бы затужыла каждая молода кочка:

– *Буде то дївка мільонаря... Вы знаєте, яке шматїєля є про вас там наріхтованє?!*

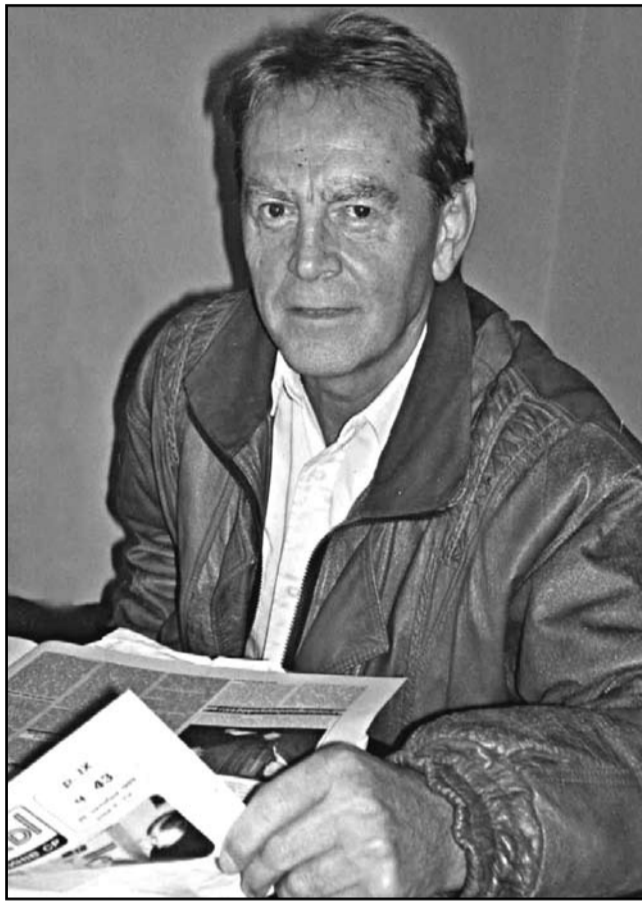
– *Про бога! Вы сьте ангел.*

– *Ангел сьте вы, моя. Я єм лем обычайный філмовый режисер...*

А так нас барманка гостила московсков водков до задрїгнутия.

Конверзовати Мітє то наїсно же знав, главно на вольны темы.

Жарт, вымысел, фантазію із часточками правды знав споїти до величавой росповідательской фрескы так, же ай хоць знаш, же меле грох із пшєніцєв, не одважиш ся му стопарчіти і усвідчовати в цїганстві.

• Николай Ляш (26. 11. 1933 – 10. 4. 2008), родак із Бєєрєвєцє, герець і революціонарь. Фотка: А. З.

– *А слухай, Мікі... – дыргать за бар-пулт до Ляша і прїтїм гварить вшытко із адресностєв про молоду барманку. Дївча наливать і слухать. Мітє речує і запивать свою фантазію московсков.*

– *А ці што ті повім, старий приятелю... Приїду я до Карловых Варїв на філмовый фестивал. А там режисер Вітторіо де Сїка. Талїанський, тадь знаш. Гварить, Мітію, пожыч даякы коруны, бо-м якраз вышов із пінязєв. Но, пришов ті я до того Рима, а тоты уж на чєкають: Вітторіо де Сїка ай із Феллїнієм. О, Нікало Ладжіньскї! Добра режисер а іщі ай знаменита герець. Геречкы ся коло ня крутять, выбухує шампанське... То знаш, парада... не знам, коли ня уж позвуть на пляц, але буду грати єдну з тітульных ролей. То суть бєтїарї тоты Талїанє!*

– *Вы сьте щастный чоловік! Довольте мі на вашу честь отвєрити тьж шампанське.*

– *Зробить нам то добрі?*

– *Не мам у звыку пити на сменї, але про вас, пане режисере, зроблю вынїток.*

– *Сьте щастна?*

– *Барз, барз, барз...*

– *Слухай, Ляш, уж ту доведо не зіставайме, – шєпче, а Ляш ся звїдаєть поглядом чом.*

– *Часу дость.*

– *Зробив єм і щастное а то є добрі.*

Высокоблагородный намір, ай кідь чудноватый маленько.

– *То суть бєтїарї тоты Талїанє! Там ай унуджены незажывыны цолници мають змысел про рітмус, спїванку, весєлєсть. Кідь єм вступляє до Італїї, впало мі до уха, же цолник, што печатковав паспорты, бє печатковє до рітму: то подушка, то пас, луп-трїс, луп-трїс... А я на то знаш што? Та єм му занотовав: „Три дні ма наганялї, ай так ма недосталї, еште...“ А тот трїс-луп, трїс-луп... То є фіглієвина, но нїт? А назад, як сьме ся вертали, цолници ня іздєлєка збачїли. Тай зачали тягати по словєньскы: „Три дні ма наганялї...“*

– *Вы сьте щастный чоловік. На ваше здорєвїя!*

– *На вашу красу ай нашу сполупрацу!*

Наївнє дївча ся стало невєзаным, а Мітє якаськє посмутнїв. Гварить прїємному Ляшови:

– *Мікі, ноєм укаж тоту металїю, што єм ті дав. Важу сї і, бо мї і подаровав Людєво Свєбєда, але дам і тому дївчати.*

– *Є твоя, так чом бы нїт.*

– *Ты бы-сь ся тому жєлїзкови не знав так радовати, як то докаже тота божа ствєра.*

– *Слєчїнкє, было нам з вами прїємно. Приїмїте од ня на памятку тоту вєзачну плакету.*

Дївча взяло із зьявным непорозумїєм холодную бляшку до рук. (Бог знає, де і Мітє укєрєствїв).

– *Но а філмованя?..*

– *Одпрєваджу прїятєля, але мы ся будеме стрїчати, то собі пиштє.*

– *А што значить тота плакета?*

– *Вєлику чєсть. Подаровав мї і сам Людєво Свєбєда, кідь сьме*

перед пару мїсяцями посїдїли при погарїку у Баньскїй Быстрїцї.

– *Вы ся знате із прєзїдєнтом Свєбєдом?*

– *Стара знамєсть... Так уж подьєме, Мікі!*

– *Майстрє, дайте нїя вєс поцїлує, у службї то не пасує, но про вас – ушытко!*

– *Не цїлуйтє ня, не заслужу сї то.*

– *Так хоєм на руку!*

– *Намїсто того нам можете іщі по єднім налляти. Але плачу я!*

– *Але де же!*

Ладжіньский вытяг догужвану стовку і недзбалє нєв плєснєв по пултї. А Ляшови шєпче:

– *Знаш, же і ношу у кешєні уж дас двє днї, упїкать ня там за стєгно. До чорта ай з пінязми!*

Вернули ся до Рєдутьї а ту Мітє зась хотїв выскочїти на коня, лємже чорта старого, трафив на такогò, што віргать лабами.

– *Подь, укажу ті радїовы штудїя, де ся дїють драматїчны чудотворствє. Хочєш, зознамлю тє із калєцїтами. Сам увїдїш, лєм подь далє.*

Як увїшли такой до першой мїстности, натрафїли на якогоськє нервозного радїового режисєра, який Мітєви гнєдь прочїстив уха:

– *Панє Ладжіньский, ноєм перєстаньтє тадь завєждатї! Што, вы не знатє, де є ваше мїсцє. Матє прецінь стєятї коло двєрєй і увєждатї гостїв. Што вам зась не выговлює.*

(Мати Ладжіньского была спрєваджалнїцєв у Рєдутьї. Брала навїщївнїкїв із фєзєв і спрєваджала їх на свої мїсця у салї. А кідьже сын был у тот час без стабільной роботы, прїхылила на тото мїсцє ай єго, абы собі прїробив якуськє коруну.)

По режисєровім засягу Мітє ся немїло заганьбїв, охабив Ляша, же ся за минуту вернє, але уж ся не видїли а было то властно їх послїднє жывоптє стрїтнута. Ладжіньский онедовго выгаснєв а Ляшови довго было з того смутно. Твердїв, же то был наперек вшыткым дрібнотам найбївшїй дьх, з котрым ся мав можность стрїчати в жывоптї: неочїнимый камарат, могутна душа, перфектний герець. Вшыткого того мало было про Мітє. Любив невєзаньстє і слєбодну волю. А кідь му прєдставлєны выкладалї о дїсциплїнї і робочїх повїнностях, прязно од серця їм не розумїв што властно хотять од нєго тоты чудаци. Не то герець сєны, але неповторимый актер жывота.

Але охабїме бісїдовати самотного Николая Ляша. Сїдїме двєми за столєм у моїй прїашївскїй канцєларнї Мєтодїчного центрє. Слухам невєвысокого хлопака, який походжть із девятєро дїтєй баєрївского качмаря, бо отець по смертї першой малжєнкы ся ожєвив по другы раз. А Баєрївцї? Таке худобнє сєло, як ай остатнї нашы русиньскы валалїкы, но дїтєй і чєлїды было, як маку, не як дньєс, кідь русиньскы валалы взыбхають напїв порожнї і помалы заростають дєбрями.

– *Лєм гварь, Мікі, вєдь тє рахують за вьборного бісїднїка. Лєм повїдаї, сынє музы Мєлпомєны, што і як ті жывоптє надїлїє.*

– *Я уж як школак єм декламєвав стїшкы і мав єм актїєнє одношїня к художєствєнному слову. Также не было нїякым чудом, кідь єм ся дїставє пізнїше до прїашївского, тогды Україньского народногò театру. Дирєктором был знаменитый писатєль Іван Мацїньский, який до репертоару шьроко залучєвав гры домашнїх прїашївскых авторїв, як Бїсову, Зозуляка а позад них то был ай Віктор Гайнїй. Дньєс ся домашнї авторы на сценї Театру Александра Духновича нїч не грають. Шкода лєм а лєм про русиньску культуру. Мацїньский ня єдного дня дав закликати ку собі і перєсвідчїв ня, абы-м пішов поштудовати герецтво на конзерваторїю. Не мусив ся барз намагати. Я го послухав а тьж му ай дньєс зато дякую. Як єм ся вернєв назад до театру, вітры 20. сторєчє поганяли рокы шїстдесяты, настала бїваша слєбєда нєлєм про посполитєсть, но ай про кумштарьство. Окєвы соціалїстїчного тіснєвї ся розшыли дошырша і так ся зачали грати модернїшы гры западных авторїв, режисєры увєждали на сцену нетрадїчны поступы. Сполочность цїлковитє омыла. А як є знамо, скїнчїло ся то роком 1968, то єсть Дубчєковє демокраціє, яку забродїв Гусак із Бїляком. Я за свої прєтєсты протї вступу советьскых вєйск по дєградаци Дубчєка і по наступї Гусаковї такзваной нормалїзаци мав єм забранєно учїновати на сценї. Не гварь єм, але ня то аж так не болїло, бо єм был гордый на себе, же-м выконав прєтєст протї неспрєвадлївосты, котрый од ня собі выжадалє моє сумлїня.*

– *Все єсь вы, Мікі, прогрєсївным чоловіком, не любїє єсь ся підкєрєвати соціалїстїчным вєждатїям, бо єсь їх узнавє за дурнїякї.*

– *Знаш што, Штефанє, повім ті на то ай пару прїкладїв із театру-дївадла. Герець, але ай драматїчний автор Віктор Гайнїй, інакшє волїньский Чєх, што ся вернєв з України і сьме были колегєми в работї, збожнєвав вшытко советьськє, вшыткє советьськє выхвалєвав а свої хвалы прєбївшєвав до такой мїры, же потїм ся у властнїй подумї ставєв ай він великым. Та лєм сам про себе. Став ся вїрным сыном комунїстїчной партїї, „посерїознїє“ і дав ся на сполупрацу із тайнов штатнов бєзпєчностєв. А мєлдовєв їм властнїх колегїв з работы. Дє лєм сьме могли з Мітєм Ладжіньским, там сьме го зосмішнєвали.*

Час прєконєчнє дєбатєваня і жартєваня настаєв почас вьяздїв автобусами на прєдставлїня по русиньскых сєлах, але і на вьяздах до оддалєнїшых мїст Словєньскє і Чєськє.

Ідєма на вьступлїня до Мєджілаборєцє а было то у памятнїм 1964-їм роцї, кідь Миколай Гойда режисєровєв Шєкспїровєго Отєла. Гайнїй ту грав зрадного Яга. Наш театр тогды хыбаль по першыраз указєв свою художєствєнну силу. Но а Віктор подля своєго обычаю выголєсїєв з нїчєго нїч в автобусї, же советьскы парашутїсты скачуть на Землю із двадцїть кїломєтрової вшыкы а к тому у несознанно-бєзвєдомю. Як збачїє, же тым не удивїє скоро нїкого, та зась выголєсїєв новїй рєкорд советьского жывоптогò штїлу. „А знатє вы, якє вєлїкє яєїцє мають у Москвї? Та 8-кїлометрєвє!“ Тот Гайнїй хыбаль дочїста подурнїв, шєпчуть собі колегєвє. А Йожко Корба прєсїтє ся го нато: „Та за як доведо прєйдуть тоту (Закїнчїня на 4. стор.)“

(Продовження із 3. стор.)

сцену? Автобус ся зарегавав. Корба мі гварить, чекай понатягуєме дакус того Гайного. „Слухай, Вікторе, я чув тьж о тій величезній сцені, лемже ты ся, небже, змыли о 2 кілометри. Бо жена мать не вісем, але лем шість кілометрів.“ „Но видите, видите, не гварив ем вам правду?“ Автобус ся по друзыраз уж не засміяв, лем недбало възыхнув.

Нато ня Мітє Ладжіньскый вызвав на шкотьскы філії і такої сам зачав. Та же в Шкотьску умер в родині старый пан, тай ся родинна рада радить, як го найтунше поховати. Та же спалити го. Но а том ним шмарли до копривы. Жарт ся з жартом ечерядус а наконець Ладжіньскый выголосить, же у Шкотьску ся стовкли два таксы, причім зазынуло тридцятьпять пасажирів. Та то не є може, жебы дагде у світі мали такы великы таксы!!! – выбухне шофер автобусу Вархола. Як єдиний у веселій компанії не похопив змысел жарту, но жарт є выступнєваний Віктором Гайным, котрый з лекове душове выголосить: „Але у Советськым союзі такы таксы мають. Видіє ем то на властных очі, причім ся до них змістити не то тридцятьпять, але аж сорокпять пасажирів.“ Автобус в тім моменті умлівать од сміхотворного баціла, мы з Мітєм смотрїме скоро серіозно на Гайного а шофер Вархола безрадно заерішуть за кермулём: „До бога, чом у нас вшытко таке мале, а у Руську великанське?!“ А мав з того потім проблемы.

У театрі цілого світа звыкне быти весело, то є фактичний факт, ай кідь на сцені треба зрати нелем комедії, але і трагедії.

Трагедію была доба, але люде ся тішыли тому, же мають туній хліб і ковбасу. А мы? Были сьме молоды, так нам было вшытко єдно. Із нашыма грами сьме переходили ціле Чеськословенське. А што выступ, то зажиток. У переважности жартовный.

Грала сьме ай у Карловых Варах. До гры нам требаю жыву мачку, так і прецінь не будеме на протилежный бік републикі із собов тягати. Реквізітарь Янич, што вічно твердив, же по шаріськы (выходословенський діалект) ся добісідує на цілім світі, выбрає ся до міста приобрити до гры мачку. А Карловы Вары то самый готел. Тай увышов там десь до кухні і „зачал по шаріські“ выпрошувати ся на даяку мачку.

– Што собі, пане, желяєте?
– Цо бі сом хцел, як не даякы шіковну мачку.
– Йой, вы хочете вомачку (мачанку). А судину де же мате, абы сьме вам до нєй той мачанкы (вомачкы) начерьпали?
– Я і возьму під пазуху.
– А што єсть то пазуха? – просять ся чеськы кухаре.

Як їм бідный Янич указав, де має пазуху, тоты на нєго закликали поліцію і так Янич в достойных роках по першыраз запохыбовав о світловости шаріського діалекту і ани не мусив далеко їти, лем до западного Чеська.

Найрадше ем выступає міжді нашыма люды, мерзило ня, же так як Реквізітарь Янич вірив і сполїяє ся на шаріський діалект, так наopak русиньска публіка не прїймала український язык, яким сьме на сцені выступляли. Памятам не раз, як ізгасло світло в салі, з публікы ся озывали голосы:

– Грайте по нашому! Грайте по руснацькы! А кідь ніт, та холем по словенськы!

Чоловіка то мерзило, але помочі не было, вшыткы сьме мусили быти тихо. А я зато, ай зато, наперек вшыткым установлєням, мав залюбу у граню людовых тіпів, простых людей, бо через їх натурил міє ем выпустити холем фалатча властного духа слободы до мыслы тых, якы сиділи у салі напроти мене і слїдовали мою гры, мої выступы. Українськы слова таких людовых тіпів із села перемінює ем по нашому, што люде прїймали аж із розкошов. Мав ем оеромны реакції публікы, затым наслідовала завєсть а позад нєй реакції шпєунів і дочїста наконець того вшытко ся перетворило на пїняжны штрофы, покуты. Ай такый быв Український народный театр у Пряшіві. Лемже дрїбны кривды, ай хоць даколи і кривдища, вьважили позерателі, котры нас хотїли міжді собов мати. Є то сила драматичного кумштарьства, яку люде прїймають спонтанно за свою, бо театр все бив анализів ці синтезов любьского сумлїня, історичной добы, місця чоловіка у шырокій весмірній пустынї.

– Так є, же режімы і політичны твердыні часом мянжнуть і заникають, но духотворность і часто побивана гуманїта зїставать. Своїма атомами правды пробивать ся до художественности і чїнить і вічно. Ай театр є тот самый.

– Маш правду, Стефане, зато тя прошу як писателя і радіодраматїка, абы-сь зачав творити ай про наш театр. Позерай, грать світову драматїку, сьме популярны, але лїдуть з таким репертуаром к русиньскым людем?

– В тім напрямліно, о яким гварїш, хыбаль ся їм аж так барз не дарить. Наш етнос їх выступы не прїтягають.

– А мы гралы наприклад ай хоць у словенськым селі, была то Печовска Нова Вес недалеко од Пряшова, та сьме зажыли такый контакт із позерателями-школярями, же по выступлїню ішли діти быти негатывных представителів. Барз не знали, котры то сьме, бо герці ся одмасковали, але подаєдны колегїе досправды дітїска напали, бо же ушкодили главному представителєві Івасикови-Телесикови. Іці в ході гры еставали із стїлцїв і кричали на явіще: „Ты шалена Бабо-яго, одыідый од нєго! Лем почекай, стара чорціце, тебе гута забє!“

Од сердця ем любив ай люблю людовы тіпы. Ай на тых у театрі споминан із ласкавым помыслом. Толїч Колцун, замазуреный од уеля, яке ладоває у сутеренї до котлів, абы было на сцені приємно тепло, цілий час высїповав: „Сенєріно, куп мі плавкы, підеме ся окупати.“ А як ся напів, та наподобнєвав звук машины-впаку. Як ем тоты звуку по першыраз зачує, як выходжають із пивніці, кушіцко на ня сїє страшак, але потім ем собі подумав: Ага, тадь то чути влэк із недалекой колїя до Старой Любовні.

Влакы одходжали, влакы приходжали і молоды літа ся минали у бєсстаростім захватї невязаности.

А вшыткы тоты обычайны люде, назвиїме їх господарьскыма працюючыма, нас герціє, обдивлялы, віойлі в нас ідеалы устїпных і щастных людей, перед котрыма світ отворив браны жывотных приємностей і пожиткїв. Но прїтім сьме мали такы низкы платы, же днєсь бы за такую выплату не служыла ни бударь-баба у містьскых туалетах. Вшыткы помочны господарьскы кадры одразу подля нашого взору здумали собі быти славныма і носили в собі якусь давку гордосты на то, же сьме театралы. Вшыткы нараз хотїли выступляти на сцені у масовках. Просили режісерів і драматурга, жебы їх обсаджували до єр. І наконець ся стало. Реквізітарь Янич бив єдным із першых. Выступляє у Корнійчуковых „В степах України“. Было надїру смїшне, як збетонїє у мизу по крочнучю на сцену, став ся нараз інакшым нелем у рушаню, але ай тварь ся му перемїнила. Боже, што ся із тым чоловіком діє? А він мі шепче: „Што мам робити, што мам робити, кошуля ся мі розскачала?“ „Спокійно сї і застїшкайте назад.“ По скінчїню премєры прїїде за мнов а повідать: „Но, мав ем свиньску трему, але стояло то зато. Грати у театрі є солодшым зажитком, як мати секс з віснадцятьрїчнов.“ Дас тьж-дєнь позад того цілоденно собі свисествоав по хоббах театру а у

буфеті собі розказоває лем із той найдорожшой палїнкы.

Оно ся так ай повідать, же чоловікови про щастя постарчїть ай невелє.

Але много щастя ся знать тьж обернути на плане. Нащастя, нас ся то не тькало, бо нещастя про щастных ся зьявлять тогды, як є єго корїнь у пїнязєх. А мы? Што гварти! Біда людей споює а том сьме створили камаратьскый колектив. Жыло ся із гумору і камаратства. У біді ся тьж треба знати вынайти а так мі Мітє Ладжіньскый повідать на выязді з Лабрїця, подь Мікі до міста, купиме кіло черешень а підеме к кабынському мосту поїмати даякы рыбиска, абы сьме ся дакус поживили. Автобусарь гварив, же нас радо одвезе, кідь ай єму дашто зділимє з улукы. А так ся єндє ай ішло. Конєць бив але такый, же рыбы пожерли кіло черешень, а мы сьме поїмали єдну-єдну, та котра стояла за тоты утраты, бо была наїсно капиталана.

Єї, повіє ем собі тогды, не буду я по выяздах голодовати. Недавно ем ся оженив, тещаня із бозатого малярського краю все знає прїнести бігарь англїцькы солонины, та нїяї їй дасть бог здравя а тобі, Мікі, ай твоїм колегам добрый смак. Што віками найліпше утишало голод Руснака? Но та предїє солонина із хлібом і цїбулєє! А лем кібы была. А так, як сьме о пару тьжднїв ішли на выступ до Збудьской Білой, вытїяє я солонину з тацати, директор Йожко Фельбаба дав хліба і редьковкы, тай гостина готова. „Нодем даїте гарапаш (фалаток) ай мі!“ – просить гардероберка панї Вайнерова. Прошу красно, нукайте ся вшыткы, ліпше нам пієе граня. Но не пішло. Як сьме ся повертали до Пряшова, вночі ем дістає до жалудка корчі а як на далшыї дєнь ся вказало, не бив ем то лем я сам. Так ся поступно прїяшівське інфекчне одділїня у централнім шпыталю заповнило герцями із українського театру, но лем із тьма, котры пробовали англїцьку солонину од Ляшовой тещанї. Высокы зорячкы нас вьрядили із роботы, так же за якийсь час не могло зрати. Вшыткых, котры тогды похворїли на салмонелозу, зачали прозывати солоникарями а фахове высвітлїня прїчїн нашой солониновой трапезы было таке, же солонина, котра ся хоче стати такзванов англїцьков, перед уджїнем ся натерать качачїма яйцями, якы у нашім припадї мусили быти позублены, зато мав театер неплановане солонинове вольно.

Штефане, не буде то дурніця, кідь такы безвызначности уведеме до книжки моїх жывотных споминань?

– Дурніці сьме вшелякы, але тоты сьме велїце милы, каждый розважний читатель їх прїїме за свої зато, же обсягають нефалшованый смак любьского быту.

– То є добрі, кідь так думаєш. А о творивых і художественных проблемах побісідуєме даколи зачатком літа, як ся позберам із операції на сердце.

Мікі любив бісїдовати і знав своєв бісїдов як у важнім, так і у жартовнім тоні упрямити на ся позорность слухателя. Писав ем про нєго, як ай по остатніх представителів кумїської гуморїстичной релакції у радїю тексты. Любили ся му а давав мі то знати, та час од часу їх доповнив властным словным матеріалом. Нігда сьме собі тоты корекції не вымітовали на очі. Видїє ем, же розумить говореному слову, котре має намір вытворити контакт із чоловіком у салі або із слухачом коло радїа. В тім бив професіонал, якого лем так не вытїянеш із кешенкы.

Із операції на сердце Миколай Ляш ся не позберав прїйти до жыво-та, але пішов до небытья. Змїнив напрямліня. Єго духовны ідеалы зїставають у нас, іншїрують люде а у таким змыслї треба розуміти тото тверджїня, же добрый чоловік по смерти вступлять до раю. Гей, хто по собі охабив душевны цїнносты годны наслідования, тот своім естество-нєм помїг сотворити райске блаженство. Хоць планована книжка єго споминань по недостаток споминкового матеріалу выйти не може, буде то холем коштовка, подля котрой добрый гурман гнєдь угадть, же Ляш мав значно высокы намеренїя і нарочїтосты на себе самого, лем абы приспів к гуманїзації жывота, причім властны выгоды завхабляв. Може, же ай тїлька характеристика постарчїть про кадровый профїл чоловіка, як то звыкли колыска комунїсты малєвати нашы подобы.

А вы, чуджий чоловіче, ся спросїте, же што такє окрем граня на сцені доказав тот Николай Ляш, абы сьме о нїм могли говорити як о вынятковїм?

Видно, же не знаєте ніч о єго кроках в часї „нїжної“ революції. У Пряшіві то кыпіло так, як ай по цілім Чеськословенську, але не было никого, хто бы ся взяв за модерования мїтїнгів на пляху перед готелом Савой або перед миколайськым католицькым костелом. Штуденты осповлєвали герціє із словенського Театру Йонаша Заборьского, ходили за високошкольскыма учїтелями, лемже каждый ся бояв. Чом? Бо бояти ся о властный жывоє є природным чувством каждого єднотлївця. Видите, а Ляш понуку не одшмарив ай наперек одгваряню властной жены. Правдов але є, же кїлько раз одходжав потім на модерования мїтїнгы, все ся розлучав із родинов (мімо жены з сыном і дївков) так, як кібы ся мали видїти насплїдков.

– Кідь ня недавно у місті увїдїє старый комунїста із села Торїскы коло Пряшова Йожко Буйняк, єндє ня спознає а гварить: То є тот чоловік, што нас зєвргнув.

У 1989 роцї пустити ся голыма руками до штатных комунїстичных штруктур не было нїяков легкомыселностєв.

– Могли бы сьме ся конкретнїше посмотрити ай на новемброве дїяня у 1989 роцї, што повїш?

– Были то надїру рушны часы. Про єдних были невысловное трагедїю а про других, вчїслено мене самого, то была не доба, але ціла эпоха, бо сьме на ню довоє і прязно чекали.

– Быв єсь, мож повїстї, проміментом демократїзації у Пряшіві.

– Віє ем мїтїнгы ВПН.

– Як ся тото вшытко зачало у Пряшіві?

– Перед першым мїтїнгом у суботу дообїда прїшли за мнов двома штуденты із Братїславы, жебы-м ся прїправив на модерования, бо властно нїхто не хотїє взяти на себе тоту повнность. Днєсь ся то не здать, але тогды дослова ся іднало о жывоє. Як ем ся зья-вив перед рєштваєраціє Савой, нашов ем там єдиноєго єрцькованого актївісту із єслом, та што толковало, то уж не памятам. Скорей, як ся стали посходити люде, зьявили ся зніодкы двома есембаці (полїцаїты) і вызвали го, абы своє єсло зняє долов, та божый посел не хотїє так, як му дїковали послы закона земного. Нагло ся ту зьявили штуденты і закрочили тоты. Настала каламаїйка а єндє нато із єдного есембака злетїла шапка. Ештебаці в окна готела Савой із камерами в руках вшытко красно накручуют, абы мали в нутности потребы доказы в руках.

– Інтересна річ, же сї дізнали о вашім мїтїнгю...

– Маш здорову інвенцію. А не гварю ті то зато, же ай собі-м тогды так подумав. Глядав ем корїнь прїчыны зла а ем собі додумав, же у нашім выборї мусимє мати зрадцїв. Як пізнїше выяснїло ся, было їх дакїлько. Але о тім пізнїше. Чорт берь конфїдентїя, я мушу утхомїрити наплату сїтуацію, став ем на бетоновый квітник, што стояє на хобнїку і вызвав ем штудентів, так як ай шандарів, абы ся перестали бити, позад чоє ся так ай стало. Як робите зєромодї-ня люде і такїх наплатї і небезпечный час, в першым радї мусимє думати на то, же міжді масами можуть быти провокаторы, якы хотїять выкликати конфїктнїю сїтуацію, внаслідку котрой зачнуть

розброї, непокої, рабавачкы, так же кормань порядку бере пак до рук поліція а революція ся топить у властній кырєє. Із того історичного квітника закрячав ем: Прїятелї, успокойте ся! Не підлягаїте провокаціям! Наша путь веде через народну справедливость і спокїї! Вываурїмє ся такої на зачатку хуліганства! Кідь зарєгїструєте міджі собов провокаторів, одокремте ся од них і обкружте їх, нїяї їх буде видно!

Позад того наслідовали політичны жадосты од прїяшівськой комунїстичной верьхности: Злїквідованя четвертого параграфу чесь-кословенськой конштїтуції о ведучій силї комунїстичной партїї у посполитности, дале то было жаданя жебы одступили дотеперїшнї воджатаї-комунїсты окресу і рєгїону із своїх позїцій, вымагами сьме одїдеологізованя культуры, школства, одлуку єрцькы од штату.

По тьждню мїтїнгів сьме перешли од Савоя о 300 метрїв вышєє к бывшїй Советськїй кнїзі, де бив молодежний клуб Май, із котро-го мож было потягнути електричне веджїня і поладити озвучїня, яке нам каждїю одоперає. А силны того світа знали якбач ай чом, бо по заведжїню озвучїня на мїтїнгы зачало ходити іці раз тїлько люде. Поступно мїтїнгы надобывали організованїшу подобу. Люде сьме напоминали, абы не выхабляли змїны у фабриках, провокатор, який на масы закрячав „Подьме розбиты містьскы розглас!“ бив єднозначно знешкодженый і так комунїсты спознали, же голывы на думаня мають нелем они, але ай улїця. Зато за пару днїв собі роздумали двоє з комунїстїв, же із народнов опозїціє надьяжуть контакт. Были то Мілан Бенч і Штефан Руснак. Выслышли волю з нами іднати на уровни девятьлєнных делегацій із обидвох бокїв. Стрїча была на другий дєнь у клубї Май. Тогды ем по першыраз видїє комунїстєв трїясти ся. Гнєдь мі надышла мїмовольна подума, же то не сьме тоты комунїсты, што із червенов ідуть крїзь бурї і оанї, абы выдобыти слободу і щастя про трудовый народ, але мїцаны, што ся страхуют о гоносны вілы і о богатство, яке надобыли з позїції теплых місць. А од нас їх чєкало одставлїня од того шпаргєта, на яким ся рїхтовала богата стравка. Многы з тогдышнїх функціонерів партїї барз скоро порозумїли, же они як комунїсты навєє страчают перспектїву владарів, зато ся шыковно перемасковали і уж за пару днїв крїчали на мїтїнгях прогрєсєвны єссла.

– Але як на тя запособили централны поставы „нїжної“ революції?

– Властно очарив ня лем єдиний з них – Вацлав Гавел, а то розу-мом і характером. Гавел Прїяшєв нацївєв три тьжднї перед тым, як бив зволєный за прїзїдєнта. Од прїсїдєтєля окресного народного выбору Солка ем похычїв авто про Гаєла на летїще а тот мі аж барз хоцьмо вышов навстрїч. Была то Татра бїз, на котрїй ся возили соціалїстичны шаржы. Кідь по выступлїню із літадла Гавел збачїв, же го хотїть заладоваєти до шїстьстотїнасткы, такої то одмітнув а радше із кошыцького летїща ішов позад нас у маленькїй автошка-тульцї, лем абы не міг не нєго хтось указати, же наподобноє своїх класовых непрїятелїв. Усє перед зачатєм мїтїнгю выкурєвав Гавел обрядову цїгарєтлю і аж потім еступляє на подїум. Прїтомный ту бив ай шеф братїславскых революціонерів, єгерць Мілан Кнжак. Правї єго на прїяшівскім мїтїнгю повїрив Гавел модерованиям. Я мусив перебаңити. Мїтїнг допав добрі, над обчєкованя, а Гавел ся прїзнає, же їти на выход ся бояє. Є знаме, же напїсав немало файновых сцен-ничных єєр, мав і мать одношіня к герцям і театру. Посмотрив на ня так прєсмутно, а гварить:

„Колї ся то до чортовой матери уж раз скінчїть?“

Не порозумїє ем єндє.

„Уж бы-м тя рад видїє на явіщу як герця. А не як політика. Повїдж правду, цї ты то бавить – дїрїговать ламентованя мас?“

А правду сьме почували в собі єднакы. Тоты непєрєстанны бої із ештебаками і провокаторами, бесконечне направляня крїяд і што-денне бояня ся може не так за жывоєт властнїй, як за свою фамелїю. Днєсь, як ня стрїтїть бывшы комунїсты, што шыковно перескочїли на наш бік, та ся мі до оч смїють, же я як великый революціонер беру нецїльых сїм тїсяч пензїї, а они як комунїстичны бізнїсмены властнїяч мїліоновы маєткы. Ай коло Гаєла ся крутіло много свїнарїв, котры го зрадковали. Знав о вшыткїм, як Хрїстос о Юдовы, попередковав їх і напоминає, же характер є тото найцїннїше, што мають, але не зїстав у них выслуханым. По зволїню за прїзїдєнта знова навшї-вє выход а тогды ся прїзнає передо мнов, же ся на выходї бояє о жывоєт. У Капушанях дав заставити прїзїдєнтську колону а сьме выступили напїти ся пива.

– Споминає єсь, Мікі, ай то, же-сь ся стрїчав ай із пізнїшым словенськым премєром Владїміром Мєчїаром. Днєсь є прїсєдєдом політич-ной партїї і сидить у владї.

– Гавел а Мєчїар то є порівновати жывотородну землю із лодо-порожнїм єсміром або ледовов кометов. Мєчїар о мїсяць-два по зачатку новембровых подїї прїшов до Прїяшова на мїтїнг, котрый ся одозравав в парку культуры і оддыху. Вечур по скінчїню офіціално-го програму мі одразу, – як ся гварить, – злетїє з образовкы. Прошу ся, де є, тай хтось повідать – пішов навон к своему авто. Позерає, а він взадз за будовов парку, окружений знамыма тварями прїяшівськой штатной безпечности даєвать мі інштрукції, як поступовати. Што ем кому мав гварити. Говорє ем о тім ай у Братїславі Чарногурь-скому. Він, же то ніч не є. Пояснюю їм, же ай у прїяшівскім выборї ВПН мам повно конфїдентїє. А они зась, же то ніч не є. Выкопїло ня то. Довкола сама зрада і свинство а вы мі твердите, же то ніч не є? Правї такы способы і практикы ня кус пізнїше вєли к тому, же ем політику охабив навєє. В такїй брендї пособити я не буду! Такы тіпы, як я, бив в політїці барз скоро зазынули, бо мы ся любимє роздати. Свинї ся все пхали і пхают міджі праведных а наконець мушу конштатовати, же од себе самого ем дав революції честну помїч, но вдїячносты зато нїгда ем не мав, ба щї навспак. Стає ем ся пензїстом, што од мїсяця до мїсяця чєкає на дату пєды, бо на революції ем не заробив і не збогатнєв. Полїтику і демократїю все мам на мыслї і перед очами теперь по роках, главно при граню столового тенїсу. Тото мале біле лоптя, яке нам прїходить одби-вати єден другому ракетками, то є демократїя. Кїлько раз упаде із стола, но все і треба підняти, взяти до рук і повторно шмарти до гры а потім донеконечна єден другому оббивати понад невысоку сїткы обчїчного політичного свинства. Также, збогом і уж о тім не бісїдуєм!

– Збогом, Мікі! А коли же ся стрїтїме на далшїй бісїді?

– Я ся ті озву, як ся верну із операції на сердце, добрі?

– Так ся там трїм, революціонеру, міджі тьма бїлыма фігурами!

– Не знам, не знам, цї то вытримлю, Штефо.

– Но а книжку хто же потім докїнчїть і як то без тебе докажу поладити?

– Ты знаш, як ся треба рушати міджі тьма редакторьскыма напастями, не бїї ся!

– Желам твою сердцю много твервучостї!

– А я твоїй мыслї файны слова до радїє! Ту маш моє чїсло на мобїл.

По тьжднях од послїднїй нашой стрїчі дзвоню Миколаєві Ляшову, но зелену мобїлову гомбїчку не є хто стиснути. Мікі ся став участником інакшой, небесной телекомунїкацієвой фірмы і прїїмать говоры лем од білой брендї.

• Учасниці першої святої сповіді, котра була 8. юна 2008 у Православній церкві Покрови Пресвятої Богородиці в Кошицях із проф. Педр. І. Белейканічом, к.н. (вліво) і прот. Мгр. В. Спішаком.

Перед церквлів – по русиньскы

На зачатку кожного літа ся наші люде стрічають на фестивалях русиньского фольклору. Но в послідніх роках на стрічу своїх родин і знамых ся выужывають і церквовны свята або події церквовного характеру. Мам на думці першу святу сповідь і причащання наших дітей. Учатниками такой духовной події, котру приправила Православна парохія в Кошицях, сьме были 8. юна 2008 р.

Подля посліднього сповіданя людей (2001) в Кошицях ся к русиньскому материньскому языку пригосило 2 540 жителів а к православній вірі – 702 вірників. Православна парохія в Кошицях є найвекшов парохією Михаловской православной епархії.

В тот день была в храмі святочна атмосфера. Церквов Покрови Пресвятої Богородиці (іщі в наградных просторах) ся заповнила до посліднього міста, люде стояли і перед нів. Перед святов літургіов 12 дівчат і 5 хлопців облечены в прекраснім шматю із свічками в руках ся приправлєвало на вступ до храму. При співі церквовного хору під дірігованєм Мгр. Славкы Рудачковой, ПгД., дівчата і хлопці ввели до храму 5 священників. Было то шось прекрасне видіти молоде покоління як перед вірниками проявлять гордость на свою православну віру. Тоты добры чувства підсилєвали іщі заблескы фотоапаратів і камер, бо родічі або хрестны родічі хотіли тоту святочну подію звичити на памятку. В середині храму было про них приготівлене місто, з котрого на святой літургії ведно з хором співали Господи помилуй. Святу літургію одправляв проф. ПгДр. Імрїх Белейканіч, к. н., ведно із 4 священниками.

В мойй голові тогды перелетіла думка, же нелем народна пісня на наших фестивалях русиньской культуры нас обєднєня, припоминають нам наше корінє і утверджує в тім, же уж веде як 1 000 років тоты тропарі, отченашы і другы молитвы і пісні співали по старославянськы нашы дідове і прадідове – співайме їх так і мы.

По скінчїню святой літургії ся перед храмом вытваряли дагде векшы, дагде меншы ґрупы людей – родічів, хрестных родічів, старых родічів, якы ґратуловали діточкам к першому святому причащаню. Подля бісіды міджі собов мож было встановити, же то были нашы люде – Русины слід Вігорлату, з убяньской долины або од Міджілаборець. В другых ґрупках зась были од Свідника ці Бардеєва. Довго ся тоты люде не росходили і мали што своїм дітєм повідати.

Мі было легко на душі, кідь ем вшытко тото видів і подумав ем собі, ці бы то не був великий гріх забути на такую прекрасну традицію. Не довольме, жебы ся нашы предкы мусили в гробах обєртати, кіды учули в наших церквах співати „Панє, змилуй са“. В православній церкві в Кошицях, вірую, ся так не стане.

За приправу і організацію цілої той духовной акції треба подяковати прот. Мгр. Владими́рови Спішакови, деканови, а за духовну приправу дітей к святому причащаню дякону Міланови Маршалі і студентови третєго річника Православной богослужбової факулты в Пряшові, братови Матушови Спішакови.

Жаль, же в Кошицях ся богослужбєбны обряды одправляють іщі в наградных просторах, бо новий храм Успенія Пресвятої Богородиці не буде так скоро докінченый.

Іжр. Ян ФРІЦЬКЫЙ, Кошиці

Выступлїня хору в Енчу, ай кус біды Русинів у Мадярьску

17. мая 2008 року абсолвовав Пряшівський катедральний хор св. Іоанна Хрестителя выступлїня в мадярьскім місті Енч. Хор там выступив на основі позвана містной грекокатолицької парохії, о. Діоніза Петрашовіча в сполупраці з організаторами міжнародной науочної конференції геральдіків, котра в тім часі была в Енчу. Як довгорічний член хору, і я був на тій ескурсії, де окрем шумных зайчтків мам ай неґативну скусеность. Шумным зайчтком было выступлїня хору на Службі Божій в храмі Святых праотців в Енчу, а тьж самотный концерт по святой літургії, котрый був приятый з великыма потлесками од вірників, якы пришли послушати пісні. Завітали сьме ай до села Белєпо, недалеко Енчу, де був у 1589 році выдрукований першы переклад біблїї по мадярьскы, котрого ориґінал є выставлений про туристів у містнім романьскім костелі з 12. стороча. (Шкода, же ся на Словакії не дає така увага русиньским перекладам святых книг. – позн. автора). Интересно є, же малюнкы на плафоні костела, котры рєштавраторы обновили, суть візантського, выходного характеру.

Членове хору навщівили ай село Болдоґкевалєраля, де ся народив русиньскій народный будитель Др. Николай Бєскид, з домінантов стародавнього камяного замку над селом, котре заложыли шляхтичі з роду Арпадоровых. Беспохыбы, територія Мадярьска была перед приходом старых Мадярів заселена славянсько-русиньскыма племенами, о чім свідчїть факт, же недалеко Енчу археологы нашли остатки славянської осады, котра мала назву одводжену од мєна св. Димитрія.

Неґативно ем прияв факт, же нашы грекокатолици, первістно Русины – не знают по

русиньскы, а з поздравканєм „Слава Ісусу Христу!“ ся там не стрітїме. Силна мадярьска завинила ліквідацію Русинів, котрым зістала лем грекокатолицька віра і выходный обряд, в котрім як-так жьє одказ їх русиньских предків. Нашастя, ходем так! Під асіміляцію Русинів у Мадярьску ся підписала грекокатолицька церкво, котрой представителі (напослідку то був єпископ Сілард Керестєс), не підпорвали старославянський обряд в богослужбєбны русиньске усвідомлїня своїх вірників. (Думам, же зміна не настане ани по выменованю нового єпископа Петра Філіпа Кочіша, який даекый час робив ай в римокатолицькій фарносы. – позн. авт.). Зась ся ай на прикладі мадярьских Русинів підтверджує правило, же без церквы, котра підпорує первістны русиньскы традиції і старославянський обряд, ся русинство не може розвивати а Русины як народ зникають. Подобна ситуація може настати і у нас, кідь ся не заставлять прословєньскы тенденції і авєрсія к Русинам з боку церквовной ерархії в Пряшові. В Мадярьску бы мож было русинство захранити лем як ся змінить позиція церквы к Русинам, і кідь буде на тім роботі і містна русиньска самосправа, а то нелем посередництвом фольклору і організованя семінарів к вызначным русиньским будителям ці одкрываня памятных табєл.

Няй Господь помагать мадярьским грекокатолицьким парохіям і їх вірникам, котры даколи належали к Пряшівскому єпископству і під єпископа Гойдїча, жебы їх дух русинства цалком не загынув а Русины в Мадярьску собі утримали штонайдше свою русиньску ідєнтїту.

Юдр. Петро КРАЙНЯК, Пряшів

Є на вині лем політичний режим?

Од того часу, кідь желізнїчны транспорты, поскладаны з розбитых, діравых товарных ваґонів, везли до „Руська“ переселєнців з Чехословакії, минуло уж 61 років.

1947 рік ся записав до історії значной части Русинів як рік жывотної траґєдії, нещастя і біды, котрый на цілий жывот, на цілы roky неґативно позначив тых скоро 13 000 людей, котры зо Словакії оптовали до Советського союзу, на Україну, а нелем їх, але і їх діти і внуки, цілы генерації. Сєґінєта, самы не знали, што їх чєкать, де їх конкретно везуть розгойданы ваґоны, на котры ся не дало ани выїти, ани дістати ся водну, бо не было там ани сходиким, кідьже то были накладны ваґоны. Оптанты із Словакії знали лем єдно, же їдуть до „Руська“, „на ліпшы землі, де є богатый і щастливый жывот, велє ковбас повішаных на плотах, повны рікы молока, велє масла, меду, гойности і вшєляких доброт“. Советьска і чєськословєньска повойнова пропаґанда мусили быти тогды барз хытры на то, жебы окламати такую велику масу людей, перейти їм через разум...

По приході на „місце призначєня“ нашы оптанты автоматично ся стали звєчера до рана „радянськими громадянами, українцями“, а точніше „гуралєями, гуцулами“ – такы назвы нам дало містне жытельство, котре із самого початку нашого приходу до „рая“, на місто волиньскых Чєхів, ся к нам поставило неприятельскы і неприязно, не по братьскы і не по сусідьскы.

О тім, што сьме пережили мы, оптанты із Словакії, „за желізным муром“, почас довгих років перебуваня там, ем написав у своей книжці *Одсуджены до рая*, котру можу іщі понукнути тым, што ся интересують нашов історіов, оптацїов, переселінєм.

Тєперь по значнім часі од нещастного і смутного про нас переселєнців 1947 року, ся зъявило немало історіків, експєртів, тзв. одборників, котры ся занимають вопросом оптації. Вєкшына тых, што то роблять, не суть оптанты ани реоптанты, оптацію не пережили і реально не зазнали, зато не знають ани не можуть порозуміти нашу трапу і муки, нашу траґєдію, котру сьме зажыли там, „у раю“, за границями Чехословакії. Про тых людей наше понєвїрєня далеко од своей Отчїзны, од свого родного краю, было просто трансфером, одсуном, вымінов жытельства, оптацїов, повойновым пере-

селінєм людей, тзв. волиньсков акціов. Але про оптантів оптація была великим нещастєм. Тзв. „одборники“ неправдиво, скрєслєно трактують дакотры аспекты нашого переселїня до Советського союзу в р. 1947. Кідь гварять, же оптація не была траґєдіов, тым оскорбили і тїсячі людей, што ся осмілили їти до незнама і пережыли в советьскім режимі много років. А по другє, кідь твердять, же в нашій біді у вшыткім тім, што сьме там зажыли, був виноватый лем режим, політична сїстема – то не мають правду.

Хто нас называв гуцулами і гуралєями, метав під влакы, до глубоких українських студєнь, выганєв „гєть з їхньої батьківщини“, обкрадав нашы обьстя, різав, нищів сады, котры посадили іщі волиньскы Чєхы, хто ся высмівав про нашу материньску русиньску рєч, хто був ініціатором самоволї містной влады? Режим. Політичне зряджїня. „Суспільный лад“, ці конкретны особы з рядів містного жытельства?

У звязї з тым собі споминам на єдну пригоду, котру ем зажив дєсь у 1967 році. Тогды як редактор культурной рубрікы Чєськословєньского розгласу в Пряшові пришов ем з мікрофоном ай на засіданя Пленуму ЦК КСУТ („Центральний комітет Культурної спілки українських трудящих“) і слухав ем, што ся там говорило. Єден з участных, уж не памятам в якім контексті, спомянув пєсу „Украденє щастя“ Івана Франка. Выступаючий зачав коментовати, хто од кого вкрив щастя. Не стримав ем ся і зачав ем му опоновати з тым, же нїхто нікому з головных героїв не вкрив щастя, невиноватый був ани Микола, ани Михайло, ани Анна. На вині тогды був лем політичний режим. Говорив ем так, як нас тогды учили в советьскій школї.

Почас павзы пришов ку мі єден член Презідії ЦК КСУТ і зачав ня перєсвідчовати, же не мам правду, же ся мьлю.

Кідь дахто дакого окраде, знасилнїть, зробить му плано і т. д., та будєме говорити, же він не є на вині, але політичний режим?! І так я зачав роздумовати о тім, ці досправды у вшытких грїхах є виноватый режим, або конкретны особы...

І днєсь собі думам, же дакотрым тзв. „одборникам“ з проблематїкы оптації і реоптації бы ся было треба задумати над тым, ці в нашім нещастю був виноватый лем тогдышній режим, або може і конкретны люде.

Николай ШКУРЛА, Ладомірова

На то ся не дасть забути!

Споминам сі на єдну необычайну пригоду, котру ем в бышій Советьскім союзі зажив як малый хлопєць. Як і інші діти, так і я, в яри, вліті і восєні пас коровы. Дообїда сьме ходили до школы, а пообїді сьме пасли коровы, або навспак. Пасты коровы не было де, бо земля была засїяна зерном і належала колхозу. Кідь ем ішов пасты худобу, брав ем із собов під пазуху книжкы. Кідь ся коровы пасли, я ся ведно з камаратами учів, вєкшынов ем собі чїтав, кідьже писати на полю ся не дало. Так ем ся готовив до школы на другый дєнь.

Єдного красного дня ем пас коровы недалеко нашой осады. Было то 600 – 700 метрїв од нашого дому. Не было то на теріторії нашого колхозу, але аж на другім боці, на полю сусіднього колхозу, котрого веджїня было в централнім сєлі Михлин. Властно, то ани не было поле, але теріторія, де колись бывали Українці Новосадовці – дідо з бабов. Кідь повмерали, деревяну хьжу розобрали сусїды, а зістало там лем місто з вырубаным садом. Там ся сперли мої коровы і шумно ся пасли.

Я, як все, сидів на траві і чїтав ем сі шось з учебника. Чїтав ем, чїтав, як ту ем зачує кїньскый ґалоп. Збачів ем коня а на нїм колхозного брїґадыря, Українця Івана Міщука із сусіднього колхозу з недалекої української осады із самобытнов назвов – Маруся. Брїґадырь не повів ани слово, але, як шалєный, як ястряб, ся ведно з конєм шмарив на мої коровы. Пустив ся їх вєґаняти. Коровы ся сполошали і зачали втїкати. Брїґадырь, подобно як колись паньскы пандуры, ся снажив худобу пригнати на колхозный двір. Тот був од нас дас три кілометры. Снажив ем ся му в тім забранити. Він гнав худобину на єдну страну, а я на другу, блїже к дому. Так сьме ся натяговали дость довго. Мої бідны коровы уж были задыханы, трапили силы, а про мене то тьж не были фіґлі. Быв ем тогды іщі лем хлопєць, школяр девятой класы, а брїґадырь Іван Міщук був выростнутый силный хлописко, а іщі к тому на коню. Силы не были вырівнаны, але коровкы вєце слухали мене, як єго. І так сьме ся в тім крутім двойбою приближовали к нашій осаді. Кідь колхозный ведучій пришов на то, же „воїну“ прозравать а же ся му нашы коровы не подарило загнати на єго дружество, де бы за них мїг vybrати такзєанє выкупнє у формі покуты, зачав шалїти, з уст

як єму, так і єго конєви зачала течї пїна. Быв дуже злый а справовєв ся як ненормалный. Мав ем в руках лем малу палїчку, а він батїг, котрым ненавистно бив коровы.

Были сьме уж блїзко осады. До нашой хьжы уж не было далеко. Може 200 метрїв. Ту пасли коровы з нашой осады, мої камаратя, з котрыма ем ходив до школы. Єдного ем сі добрі запамятав. Быв то Стєпа Кардаш. Сирота. Поляци му забили обидвох родічів. Він, і єго брат і дві сестры ся переселили з Польщі на Україну. Были то польскы Українці, котрых Поляци депортовали в рамках акції Вісла.

„Стьопа, біжи скорїше до наших, скажи, що мені тут займають коровы,“ встигнув ем іщі закрячати на Стєпу Кардоша. Він, як куля, побїг к нашым домів. Я за тот час іщі все боєвав з тым лупмом, што сидів на коню, який ся своєю умьслу не вздавав. Сягнув ем на дно своей дїтьскых фізічных сил. Скоро ем замлівав, здушений, задыханый, але не вздавав ем ся і боєвав ем дале. Спасїня пришло на самый конєць. Кутиком ока ем збачів, же мї на поміч біжить мій брат Янко і моя мама.

„Но тєперь мї уж коровы не возьмєш, ты скур... сукин сыну,“ подумав ем собі з радостєв і одовздав ем штафєту захраны коров мамі і братови. Кідь „бурмило“ на коню збачів, же ся му не подарить нашы бідны коровкы взяти, од злости вдарив моего брата Янка батогом двєраз силно до хрєбта, обернув коня і з лайками одышов ґалопом до своего колхозу. Не дали сьме нашы коровы веджїню колхозу. Захранили сьме їх. Лємже за яку цїну? За цїну нашого фізічного і психїчного здорovia!

Так, што на то повісте „пряшівскы українскы трудящі, тзв. „Русины-Українці“, моралїсты, філософы, профєсоры, доценты, кандидаты і докторы нікому незнамых наук, писателї, редакторы і под.? Як ся к нам справовали українскы братя з приятельской і братьской України? По людьскы? Гуманно? Гей, суґлашу з тым, же не вшыткы люде суть еднакы – суть ай добры, ай планы. Лємже траґєдія оптантів є ай в тім, же сьме ся, на жаль, мусили стрїчати з тьма найгіршыма, котры ся к нам, чєськословєньским оптантам, справовали як збісїтны псы, ай дикы звірі. А на то, што там з нами робили, як ся на нас выїмстили, ся забути не дасть.

Николай ШКУРЛА, Ладомірова

ПЕРШЫЙ СВИТОВЫЙ РУСИНЬСЬКИЙ МАШКАРНЫЙ БАЛ

• За участі председы Світовай рады Русинів Павла Роберта Магоція (вліво) з Торонта 18. юна 2008 у канцеларії Русина і Народных новинок, котра є центром і інших русиньських організацій, прошло перше засіданя приправного wyboru новой русиньской акції, котров буде Першыи світовыи русиньский машкарный бал 28. фебруара 2009 у вшиткых просторах готеля Дукля в Пряшові. Бал бы мав быти досправды русиньским як своїм обсягом, так і формов, але то мать быти несподіванём про тых, котры вирішать прийти на нёго. На фотці участници того засіданя: (зліва) П. Р. Магоція, Анна Сервіцька, Станіслав Станіслав, Михал Репчік і Валерія Фірьшовова. Членами выбору суть іщі Александер Зозуляк (председа выбору) і Іван Когор. Каждый може прийти з каждого кута світа, бо про каждого буде забезпечене і уквартелёваня у тім готелі, кідь ся допереду вчас приголосить, же мать о то інтерес. УЖ ТЕПЕРЬ СЯ ТІШЫМЕ НА ВАШУ УЧАТЬ НА НАШІМ БАЛІ. Фотка: А. З.

По забытых войнових пішниках

Феномен „ніт пінязей“

Я любив іщі в молодости ходити по історичных містах Карпато-дуклянської операції. При одкрытію Памятника павшым героям 1. Чеськословенского армандного збору у октобрі 1949 року я на тых містах был першыраз як учитель радеванської міщанкы. Тоды сьме вірили, же тоты історичны міста зстануть навикы в памяты вшиткых людей і народів як мементо на страшны часы другой світової войны.

15. мая 2008 року я похodie по тых незабытых пішниках, памятникнах на Дуклі, в Долині смерти і у Свіднику. Была зо мною і моя дівка Даша з мужем Каролом, котры уж 12 років жыють в Америці, но на доволенку каждый рік ходять к нам, своїм родічам, на Словакію. Она тьж любить споминати на тоты міста, бо як дівочка рада лозила по танках Т34, по руській Катюші і другой военській техніці, жебы ем ёй выфотографовае. Тішыли сьме ся на тоты історичны міста і споминали на часы недавно минулы. Я як достойник Чеськословенской арманды і учитель на военських кафедрах много раз зо своїма студентами ем навщівив тоты памяты міста, также є на што споминати.

За путёв на Дуклю сьме ся заставили у Свіднику при православному храмі. Хотів ем ім указати нову церьков, ёго середину, іконостас і намалёваны святы іконы. Но был ем скламаны, бо двері на церькви были заперты. Перед дверями сьме постояли. До церькви хотіла войти ай велика група польських туристів. Мож бы было треба подумати, як холем через туристичну сезону доволити людям посмотрити церьков. Од Нижнёго Комарника нам были знамы вшиткы объекты военской техники. При сонячній хвілі нас потішыло, кідь сьме увиділи прекрасну панораму Памятника дуклянським героям. Зблизка сьме попозерали ёй умельцеке рішя і были вдячны тым умельцям і робітникам, котры вытворили такой прекрасный сімбол боі на Дуклі.

Перешли сьме помалы коло вшиткых гробів, попозерали галерію военських велителів і героів. На лавочці почас одпочінку ем ся задумовае, же уж кідь нова доба выжадовала на военських цінтерях поставити на гробі новы сімболы, могли ся і тоты стары зохабити на памятку того, під якыма нашы вояцы боёвали і умерали. Так ем видів, наприклад у Свіднику при памятнику Советській арманді. Хотів ем видіти іщі в славностній обрядній салі военскы боёвы заставы 1. Чеськословенского армандного збору, но так ся не стало. Двері были заперты а через скла в салі было мало світла. Збачили сьме, же заставы были поскладаны в єднім куті. Жаль мі было студентів, котры ся перед дверями заставили, но кідь виділи на дверях висіти замок, пішли дале. Вірю, же в рамках туристичной сезоны і тоты двері ся отворять. Но і так ем был радый, же тоты памяты міста суть пошлюво утримованы, і кідь колісь ту было повно квіток, а днесь є лем красно покосена зелена трава.

Тішыли сьме ся на розглядню, бо за ясною хвілі мож было видіти далеко на польскій бік. Но пришло велике скламаня, бо на розглядню при окнах уж не были під склом военскы мапы, подля котрых мож было найти лемківскы села Зіндранова, Барвінок і Гроуву гору з котов 534, котра мала велике значіння в боях о чеськословенську граніцу. На вопрос, што з мапами, одповідь была: ніт пінязей на їх обновліня. Но інформатор нам і так вшытко указав і высвітлів. Промітаня фільму о боях на Дуклі тьж не было, бо ніт пінязей. За нами приходила велика група студентів. Жаль мі їх было, же не увидять того вшитко, што мы могли видіти іщі в часах недавно минулых.

По дорозі до Долины смерти сьме ся заставили в Гунківцях на красно управленім военскім цінтерю, де є похованых 500 німецькых вояків. І тоты свідчїть о великім порозуміню нашого народу к вшиткым жертвам другой світової войны.

Долина смерти несе таку назву не нагодов, бо ту од 25.

до 27. октобра 1944 року была найвекша танкова битка на території Чеськословенська в другой світової войні. В октобрі 1944 р., кідь 12. танкова брігада і піхота 305. советской дивізії перекрочили чеськословенську граніцу при Вышній Писаній, перед нима стояла добрі выбудована протитанкова обрана з міновыма полями. Ту были великы боі, покы ся подарило Советській арманді знищити німецьку обрану. На обидвох боках были великы жертвы. На памятку танковой биткы по хотарях сел Кружлєва, Нижня Писана і Капішова суть доднесь розміщены по полю советскы танкы Т34 в зоставі єдной танковой роты, каноны і інша боёва техника. Нас інтересовали найактуальнішы міста в Долині смерти. Зачінали сьме у Нижній Писаній. На зачату села нас привітала таблічка з назвов села написанов латиніков і азбуков. Такой ем конштатовоа, же ту жыють нашы люде – Русины. В середині села, на луці під стромами суть два великы танкы Т34 і велика таблічка, на котрій є написане, што ся стало на тых містах в октобрі 1944 року. Потішыло ня, же тоты міста были красно управлене, танкы натерты свіжов фарбов, трава покосена, за што треба подяковати вшиткым, што ся о то старають.

• Автор статі перед Памятником павшым героям на Дуклі. Фотка: К. Тенцер

Над Капішовоу перед великим полём з танками, де проходила найвекшы боі, сьме на военській мапі могли видіти як проходила найвекша танкова битка в Чеськословенську. На полю при танках были робітничцы, котры автогенном приварёвали к танкам вшитко, што бы могли злодіи вкрасти. Поскаржыли ся нам, же незнамы люде берут вшитко, што не є прикуте к танку. Подарило ся ім вкрасти і 200-кіловый агрегат з танку Т34. Як видно, треба раховати із вшиткым, бо і такы суть подобы нашых історичных памяток.

У Военскім музею у Свіднику сьме стрітили велі штудентів, котры праві выходили. Я ся непозорово прислухав к малій групі хлопців, котры ся догадовали, ці кулёмет з таніром наверху был значок „Дехтарев“ або даякій іншій. Їх розговор ня барз потішыв, же наша молодеж ся інтересує нелем історію, но і зброёв, яков боёвали чеськословенскы вояцы на Дуклі.

Інформаторка і проводжайка по музею пані Анна Ванькова была барз стрічна нам вшитко высвітлити і поуказовати інтересны експонаты. На вопрос, ці увидиме і Панораму боі на Дуклі, одповіла смутно, же уж тоты не указують, бо на фільмы, апаратуру, звуковы і світловы ефекты ніт пінязей. З тым феноменом „ніт пінязей“ сьме ся стрітили веце раз. Подумав ем, же тоты економічна ситуація в країні є лем до часна і же прийде іщі доба, кідь на утриманя нашых історичных памяток будуть ліпшы условия, жебы они нам і будучім генераціям припоминали героичны події на Дуклі.

Інж. Ян ФРІЦЬКИЙ, Кошіці

Сільскій уряд у Миковій
сердечно Вас позывать на
XVII. річник Миківского
фестівалу русиньской культуры
присвяченый
ЕНДІ ВАРГОЛОВИ,
котрый буде **26. – 27. юла 2008** під
покровительством председы Пряшівского
самосправного края **Петра Худіка.**

Зачаток культурного програму першого дня є о **15. 00 год.**
а другого о **13.00 год.** В неділю о **10.00 год.** буде Служба
Божа в містній грекокатолицькій церькви.

В культурнім програмі, окрем інших, выступлять русиньскы
фоклорны колективы:

Гавайчата (Гавай), **Поляна** (Кошіці), **Лелія** (Гуменне),
Пайташе (Снина).

ТІШЫМЕ СЯ НА ВАШУ УЧАСТЬ!

Сільскій уряд у Кленовій
позывать Вас на

Ославы 460 років од першой
писмовой справы
о Кленовій,

котры будут під покровительством
председы влады СР

Роберта Фіца 27. юла 2008 о 14.00 год.

На ославах дістануть тітул Честный обчан села Кленова
знамы родаці із того села – бывший посол Словакіі в
Мароцькім кралёвстві **ПгДр. Ян Юда, к. н.,**
ортопед доц. МУДр. Михал Штенё, к. н.

і неврохірург проф. МУДр. Юрій Штенё, к. н.

УЖ ДОПЕРЕДУ СЯ ТІШЫМЕ НА ВАШУ УЧАСТЬ.

„Fastnacht“ – Фашенговый карневал у Швейцарії

Веце раз ем читав або видів в телевизії і інформації о великих світових карневалах в Ріо де Жайнеро в Бразілії, в Бенатках або в Чіні. Нігда ем але не мав можность дізнати ся, же дашто подобне екзітує ай в середній Европі, в главнім місті Швейцарії, в Берні, ай кідь мі порівновати не належить.

Почас навщівы своєї дівкы іщі зачатком фебруара 2008 року ем был участником ай **дводенных фашенгових ослав у Берні.** Было то штось прекрасне! То ся ани може не дасть описати. Скоро тригодинова променада, 60 музичных груп про мене з незнамых розлічных містных інституцій (трубки, бубны, пищалкы) облечены в єднакых кроях, з усмівом на твари і роздаваючі добру наладу і забаву. Про малых, середніх і старших людей до пізних нічных годин было прихитованых множество станків на освівінія і інтересны атракції про діти і їх родічів. Ту нам доведна з внуком нияк не вадило, же не розумиме їх бісіді, бо сьме весело розмітовали конфеты. Словом, чули сьме ся, як в даякім іншій світі. Пановало ту порозуміня, почливість к другим.

Ту настає вопрос, ці ся не дасть дашто подобне зорганізувати ай у нас на Словакії. Мій внук бы повів: „Але, дідку, *мы то докажем!*“ Додавам, же не докажем, бо у нас суть інтересы людей інакшой сорты. Порівновати ся із Швейцарію бы сьме могли хыбаль лем на уровни природных крас. Вынятки творять може лем окремы акції на селах і в менших містечках. Як приклад можу увести стрічу краянів у Габурі, шкода, же ся то робить лем раз за три рокы. Ай кідь сьме ся поросходили по світі із вшеляких причін, є то прекрасне видіти людей,

може ай по 50-х роках, поспоминати на свої молоды рокы, на каміня, на котрых сьме обивали пальці, мочіла, в котрых сьме мочили лем коноплі, муравкы, на котрых сьме зачінали грати футбол. Діти ся ня не раз звідують, як мы старшы могли даколи славити 1. май в манифестаціях і кричати вшелякы гесла. Тяжко мі высвітлівати, же дакотрых нас то ай інтересовало. Было то якоій сорты змаганя і сполоченьскій живот. Замолода сьме были рады, же не мусиме іти до школы, в середнім віці сьме позерали по дівчатах, або, навспак, як старшы сьме могли закусити паркы, кобаскы, выпити сі при музиці і співі, побавити ся при танцю. Перед тым нас телевизія не барз інтересовала, а компютеры іщі не были.

Думам сі, же в сучасности переважають скоріше негати́вны людскы односины над позітивныма. Часто переважає зависть, котра перерастать до ненависти, злость і злоба выграє над добром, намисто поправлєваня, ліквідуеме. Хочеме мати абсолютну правду, ай кідь знаме, же ей ніт. Не хочеме порядок і дисципліну, але хаос і анархію а на каждім кроці росте корупція і кримінальность.

Уведжены слова документує работа нашого найвысшого законодарного органу – парламенту СР. Нами зволены посланці сі надумують, же суть выволены. Такой по вольбах забывають на своїх волічів. Особный інтерес є першорядный, не сполочный.

Але то уж є другый карневал, на котрім грають не такы музиканты, як у Швейцарії.

Юдр. Миколай ОНУФРЯК, Братіслава

НАРОДНІ НОВИНКИ

Выдавать Русин і Народны новинкы за помочи Міністерства культуры СР. Шефредактор: Мгґр. Александер ЗОЗУЛЯК, редакторкы: ПгДр. Кветослава КОПОРОВА, ПгДр. Марія МАЛЬЦОВСКА, языкова редакторка: ПгДр. Анна ПЛІШКОВА, ПгД. Адреса: **Људовё noviny, Duchnovičovo nám. 1, 081 48 Prešov, SR.** Tel.: 051/772 56 29. Передплатне на рік 250,- Ск, до сусідніх

штатів – 600,- Ск, або 27,- \$, або 18,- € до загранича поштов ІІ. кл. 39 \$ або 26 €, поштов І. кл. 44 \$ або 30 €, заплатити мож і в редакції, банковым переводом або поштовов поукажков на ч. рахунку 1386912153/0200, Všeobecná úverová banka, робочка Prešov. Регістрачне ч. **MK SR 417/91, МІС 49 438.** Опублікованы погляды дописователів не мусять быти згодны з поглядами редакції.

Адреса новинок на интернеті: www.rusynacademy.sk,
<http://narodny-novynky.presov.sk>, E-mail: rusyn@stonline.sk

Rusín a Ľudové noviny
Duchnovičovo nám. 1
081 48 Prešov 1
PLZ
VsRP - 664/2003

Platené v hotovosti
080 02 PREŠOV 2